

RELATIONSHIP BETWEEN THE PHYSICAL AND NON-PHYSICAL VIOLENCE ON EXAMPLE OF THE NORMS OF CRIMINAL LAW OF UKRAINE

Ganna M. Sobko

Odessa State University of Internal Affairs, Odessa, Ukraine

e-mail: annuta@ukr.net

Abstract: Between the concepts of "criminal mental harm" and "moral harm" there is a formal-logical correlation of intersection: there is a harm which is simultaneously a criminal psychical and moral (this is a negative emotion), at the same time moral harm can be inflicted on the legal person, but the specified mental harm is not only a moral hazard. The criminal violent mental impact and criminal mental harm, being de facto an act and the damage it inflicts, can de jure play the role of various features of the crime or characterize certain institutions of the Criminal Code of Ukraine.

So, summing up, let us once again point out: the subject of mental violence is the psyche itself in its biological sense. The object of the author's opinion is that public interest, which is associated with the normal functioning of the psyche.

Based on the information studied above, we will make the following interim conclusions: the disclosure of the term "mental violence" through the psyche as an object of encroachment is not entirely correct, since other objects, including physiology, are ignored; The disclosure of the content of mental violence through its means of implementation also has shortcomings, since it remains unclear what term should be used by the legislator - "mental violence" or "psychological violence", given the fact that both have negative and positive features.

In addition, this definition often ignores the object of the attack, which can not be ignored. Given these interim conclusions, we note that it is necessary to make new steps in formulating the term reflecting the phenomenon under investigation, to reveal its features and content.

One of the simplest methods borrowed from jurisprudence in logic is the method of dichotomy, that is, the division into halves. In this case, one should split the types of violence in half. Given that, with some reservations, physical violence is recognized by all scientists in this area as a phenomenon, and, moreover, there is practically no more than two types of violence, it is precisely because of this. Thus, violence can be divided into physical and non-physical, which can be attributed to all other methods of attack, not covered by the first species.

Keywords: physical violence, non-physical violence, mental violence, psychological violence, signs of violence

Одним з найбільш простих методів, запозичених юриспруденцією у логіки, є метод дихотомії, тобто ділення навпіл. В даному випадку навпіл слід розділити види насильства. З огляду на те, що з деякими застереженнями фізичне насильство як явище визнається всіма вченими в цій галузі і, крім того, виділення більш ніж двох видів насильства практично не проводиться, то відштовхуватися слід саме від цього. Таким чином, насильство можна розділити на фізичне і нефізичне, до якого можна віднести всі інші способи посягання, не охоплені першим видом.

У той же час не можна не вказати на можливе різне кримінально-правове значення нефізичного насильства, яке слід враховувати при розкритті змісту даного терміну. В одних випадках реалізація даного виду насильства є самостійним злочином, наприклад, погрозою вбивством (ст. 129 ККУ).

В іншому випадку нефізичне насильство може бути тільки частиною об'єктивної сторони, зокрема, при загрозі застосування насильства при вимаганні (ст. 189 ККУ).

У третьому випадку досліджуване явище може виступати в якості обставини, що виключає злочинність діяння (ст. 40 ККУ).

Нарешті, нефізичне насильство може застосовуватися в процесі вчинення злочину, але кримінально-правового значення не мати. Наприклад, при вчиненні вбивства винна особа психологічно пригнічує жертву, щоб полегшити реалізацію діяння. Для охоплення перерахованих вище кримінально-правових значень необхідно сформулювати найбільш загальне визначення терміна «нефізичне насильство». Для цього доцільно спочатку виділити його найбільш загальні ознаки.

До першої ознаки слід віднести протиправність (або незаконний характер). Безумовно, нефізичне насильство може носити і законний характер, зокрема, при застосуванні прийомів психологічного впливу в разі необхідної оборони. Однак дана ситуація є винятком, так само, як, наприклад, вбивство, яке є протиправним, але таке, що дозволяється особі, що обороняється при посяганні на її життя.

У зв'язку з цим нефізичне насильство, що застосовується проти особистості, в тій же мірі протиправно, що і вбивство, заподіяння шкоди здоров'ю, побої і т.п. Важливою відмінністю тут є такий факт, що в чинному кримінальному законодавстві немає норми, яка передбачає відповідальність за

реалізацію нефізичного насильства як окремого виду посягання, тому виникає питання - чи є в такому випадку протиправність? Проте, відповідь на таке питання буде позитивним.

По-перше, ККУ містить норми, що передбачають відповідальність, може, і не за нефізичне насильство в цілому, але за окремі види його реалізації при здійсненні ряду злочинів, наприклад, доведення до самогубства (ст. 120 ККУ), катування (ст. 127 ККУ), погрози вбивством (ст. 129 ККУ) та ін.

По-друге, відсутність норми, яка передбачає відповідальність за реалізацію нефізичного насильства як окремого виду посягання, є, на наш погляд, нічим іншим, як прогалиною в законодавстві, яка повинна бути усунута.

Другою ознакою слід визнати об'єкт посягання нефізичного насильства. Як уже зазначалося, характеристика даної ознаки утруднена, оскільки виділення в якості об'єкта тільки психіки або психічних процесів неможливо, так як часто порушується і фізіологія.

Відповідно до ст. 3 Закону України від 19.11.1992 року № 2801-ХІІ (ред. Від 01.01.2019) «Основи законодавства України про охорону здоров'я», здоров'ям є стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [1].

Таким чином, чинне законодавче поняття «здоров'я» розкриває всі його елементи, на які або через які провадиться посягання. Тому саме здоров'я людини і є об'єктом нефізичного насильства. У цій ознаці лежить його схожість з фізичним насильством, оскільки при посяганні на фізіологічну цілісність організму можливе виникнення психічних розладів, внаслідок, скажімо, пережитого нападу.

Виділення здоров'я людини в якості об'єкту не повинно означати, що при посяганні його цілісність неодмінно постраждає. Це лише вказує на те, що реальна загроза об'єкту існує, і неважливо, настали наслідки чи ні. Важливо також не плутати об'єкт насильства і об'єкт злочину, оскільки вони можуть як збігатися, так і відрізнятися. Зокрема, при використанні гіпнозу з метою полегшення розкрадання, очевидно, що нефізичне насильство буде зазіхати на здоров'я людини, тоді як сам злочин - на власність.

Третьою ознакою виступає умисний характер даного виду насильства. Особа, яка реалізує нефізичне насильство, безумовно усвідомлює суспільну небезпеку застосовуваного нею насильства, і в злочинах з матеріальним складом передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання або допускає їх. Відзначимо, що особа самостійно вибирає спосіб посягання, а сам спосіб специфічний, оскільки є інтелектуальним. Можлива і ситуація, при якій наступають наслідки, що не охоплюються наміром винного. Наприклад, внаслідок погрози вбивством у потерпілого розвинувся психічний розлад, або ж він наклав на себе руки, що винна особа не планувала.

Четвертою ознакою якраз є спосіб реалізації даного виду насильства, що відмежовує його від фізичного. Нефізичному насильству притаманне використання психологічних методів, які можуть мати вербальну і невербальну форми. Ця ознака особливо явно простежується в кримінальному законодавстві, оскільки саме через способи відбувається закріплення в законі видів нефізичного насильства: образа, систематичне приниження, заподіяння психічних чи моральних страждань т.д. Що стосується погроз або попереджень можливого подальшого фізичного впливу, то поки особа, що посягає не перейшла від слів до дій, дане посягання залишається нефізичним. Не виключаємо можливості і переростання одного в інше, а також їх спільної реалізації.

П'ятою ознакою виступає насильницький характер впливу. Його виділення, на перший погляд, може привести до зайвої тавтології. У той же час його ігнорування не дозволить розмежувати нефізичне насильство та інші види психологічного впливу. Дана дія може бути насильницькою і виявлятися, наприклад, в погрозах або систематичних приниженнях. У той же час психологічний вплив може і не мати насильницького характеру, тоді відповідно воно не може бути і нефізичним насильством.

Як приклад наведемо об'єктивну сторону складів злочинів, передбачених ст. 120 ККУ. Доведення до самогубства можливо за допомогою погроз, жорстокого поводження або систематичного приниження, що є і способами психологічного впливу, і проявом нефізичного насильства. А ось схилення до вчинення самогубства відбувається за допомогою умовлянь або пропозицій, що можна віднести до способів психологічного впливу, але не до різновиду насильства. Таким чином, насильницький характер як ознаку, виключати, на наш погляд, не слід.

Деякими авторами відзначається така ознака нефізичного насильства, як заподіяння психічної шкоди потерпілому [2, С. 273.]. Дійсно, складно заперечувати той факт, що при використанні психологічних насильницьких прийомів шкода психіці завдаватиметься в будь-якому випадку, хоча і в настільки різному вираженні.

Так, по справі № 505/419/19 потерпіла ОСОБА_3, суду показала, що обвинувачений ОСОБА_2 її сусід, стосунки до цього були нормальні. 12.01.2019 року в неї був день народження, а 13.01.2019 року вона запросила до себе своїх подруг ОСОБА_4, ОСОБА_5 та ОСОБА_2, всі разом поїли та випили. Потім подруги пішли додому, а ОСОБА_2 залишився, почав до неї чіплятися та намагався її обійняти. Вона сказала, що цього робити не треба, та просила ОСОБА_2 піти додому, однак він спочатку відмовлявся. Приблизно о 14 год. 45 хв. ОСОБА_2 пішов, а вона почала прибирати. Біля 15.00 години обвинувачений повернувся, вона йому відчинила двері, вони почали сваритися, а потім ОСОБА_2 дістав пістолет та направив на неї. Після цього здійснив постріл, але сталася осічка. Постріли здійснював три рази. Вона сприйняла дії ОСОБА_2, як погрозу вбивством. Коли обвинувачений направив на неї пістолет, вона дуже злякалася [3].

Однак слід зазначити, що психічна шкода, завдана потерпілому є наслідком протиправного діяння, тоді як не всі наслідки враховуються в кримінальному праві. Припустимо, при нанесенні побоїв потерпілий зазнав і негативні психічні наслідки. Це буде враховуватися в інших галузях права, але в кримінальному праві значення мати не буде, оскільки ця ознака прямо не вказана в якості наслідків в ККУ. Така сама ситуація буде і при заподіянні психічної шкоди потерпілому при нефізичному насильстві - в одних випадках це не матиме значення, а в інших (при вказівці на те в диспозиції статті) буде. У зв'язку з цим дана ознака може бути притаманна нефізичному насильству, але лише для окремих його проявів. Загальною же ознакою вона бути не може.

Таким чином, аналіз виявлених ознак, характерних для всіх проявів нефізичного насильства, дозволяє сформулювати його визначення: «нефізичне насильство - це умисне протиправне насильницьке посягання на здоров'я людини, що здійснюється шляхом психологічного впливу». Зазначене формулювання може сприяти вирішенню дискусій в науковому середовищі і вирішення кваліфікаційних проблем в судово-слідчій практиці. Однак її ефективність буде докорінно залежати від того, чи отримає дана дефініція закріплення в кримінальному законодавстві. Крім того, необхідно визначити, чи необхідна криміналізація проявів психічного насильства як окремого злочинного акту, або слід продовжувати розвивати фіксацію таких проявів в рамках інших злочинів. У будь-якому випадку проведене нами дослідження зможе надати істотну допомогу в подальшому дослідженні цього явища і його місця в кримінальному праві.

Отже, під час дослідження об'єктивних ознак психічного насильства у кримінальному праві, було встановлено:

1. Визнання суспільних відносин об'єктом злочинних посягань до недавнього часу вважалось в нашій науці єдиною точкою зору. Проте існує інша точка зору: визнання в якості об'єкта злочину не суспільних відносин, а охоронюваних законом цінностей, інтересів, благ, проти яких направлено злочинне діяння і яким воно заподіює або може заподіяти шкоду. Обидві точки зору мають свої недоліки, тому автор вважає більш конструктивним в якості універсальної категорії, яка здатна охопити собою всі без винятку реальні об'єкти, що охороняються законом, використовувати категорія «сфери життєдіяльності людей».

2. Об'єктом з правових позицій саме психічного насильства автор вважає той суспільний інтерес, який пов'язаний з нормальним функціонуванням психіки. Об'єкт посягання психічного насильства є складним і включає в себе психіку, психічні процеси, а також фізіологію. Ситуацію ускладнює те, що у зв'язку з відмінністю тлумачення фізичного і психічного насильства в наукових працях юристів, так само по-різному тлумачиться і їх об'єкт.

3. На погляд автора, фізичне і психічне здоров'я не можна сприймати як різні, окремі речі. Психічне здоров'я не знаходиться в ізолюваному стані в надрах людського організму. Торкаючись одного, з великим ступенем ймовірності зміни відбудуться і в іншому.

4. Сама психіка в її біологічному сенсі і є предметом психічного насильства. В даний час все більше посилюються матеріалістичні тенденції в розумінні психіки як діяльності мозку. Психіка визнається продуктом, який не існує і не може існувати поза і окремо від свого органу. «Психічне» тлумачиться як унікальна функція мозку, як специфічна діяльність високоспеціалізованих живих клітин, що функціонують в зв'язку з внутрішніми і зовнішніми впливами. Важливо розуміти, що сама психіка складається в ході сигнальної взаємодії індивіда і середовища. Крім того, необхідно врахувати, що психіка являє собою єдність свідомого і несвідомого.

5. Розкриття терміна «психічне насильство» через психіку як об'єкт посягання не цілком коректно, оскільки ігноруються інші об'єкти, в тому числі фізіологія; розкриття змісту психічного насильства через способи його реалізації також має недоліки, бо незрозумілим залишається: який термін варто використовувати законодавцю - «психічне насильство» або «психологічне насильство», з огляду на той факт, що обидва мають негативні і позитивні риси. Необхідно зробити нові кроки у формулюванні терміна, що відображає досліджуване явище, розкрити його ознаки та зміст. Аналіз ознак, характерних для всіх проявів нефізичного насильства, дозволив сформулювати його визначення: «нефізичне насильство - це умисне протиправне насильницьке посягання на здоров'я людини, що здійснюється шляхом психологічного впливу».

References:

1. *Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 roku № 2801-XII (red. Vid 01.01.2019) «Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia»* [Of the Law of Ukraine of 19.11.1992 No. 2801-XII (Ed. Of 01.01.2019) "Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care"]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1993. № 4. Article 19. (In Ukrenian)
2. Palatsiv V.Ie. Fokin M.S. (2013) *Do pytannia pro kryminalno-pravovoho vyznachennia psykhychnoho nasystva* [On the Question of the Criminal Legal Definition of Mental Abuse]. *Visnyk tohu* [Bulletin of the Tog]. 2013. № 2. P. 273. (In Ukrenian)
3. *Vytiah z yedynoh derzhavnoho reiestru sudovykh rishen: Vyrok vid 14.03.2019., Sprava № 505/419/19 Provdzhennia 1-kp/505/165/2019r.* [Excerpt from the Unified State Register of Judgments: Sentence of 14.03.2019., Case No. 505/419/19]. (In Ukrenian)

4. Samoschenko I.V. (1997) *Orvetsivennost za ugrozu po ugovnomu pravu Ukrainy (ponyatie, vidy, spornyie problemy)* [Responsibility for a threat under the criminal law of Ukraine (concept, types, contentious issues)]. *Dissertatsiya ... kand. yurid nauk* [The dissertation ... cand. juridical sciences]. Harkov, 1997. 222 p. (In Russian)
5. Matyshevskoho P.S., Andrusiv H.V., Andrushko P.P., Benkivskiy V.V. and other (1997) *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruch* [Criminal law of Ukraine. Common part: Tutorial]. K. Yurinkom Inter [Jurincom Inter], 1997. 512 p. (In Ukrainian)
6. Novoselov G. P. (2001) *Uchenie ob ob'ekte prestupleniya. Metodologicheskie aspekty* [Teaching on the object of crime. Methodological aspects]. M. NORMA, 2001. 160 p. (In Russian)
7. Sharapov R.D. (1999) *Ugovno-pravovaya harakteristika fizicheskogo nasiliya* [Criminal law characterization of physical violence]. *Avtoreferat doktorskoy dissertatsii* [Abstract of a doctoral dissertation]. SPb., 1999. P. 16. (In Russian)
8. Chuprykova N.I. (2004) *Psykhika i predmet psykholohii v svitli dosiahnen suchasnoi neironauky* [Psychology and the subject of psychology in the light of the achievements of modern neuroscience]. *Pytannia psykholohii* [Questions of psychology]. 2004. № 2. P. 104-118. (In Ukrainian)
9. Kornienko A.F. (2014) *Fundamentalnyie problemy psikhologii i ih resheniya* [Fundamental problems of psychology and their solutions]. *Nauchnyiy dialog* [Scientific dialogue]. 2014. № 3. P. 51. (In Russian)

Соотношение признаков физического и нефизического насилия на примере норм закона Украины об уголовной ответственности

Собко Ганна Миколаївна, e-mail: annuta@ukr.net

Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: между понятиями «уголовно - психический вред» и «моральный вред» существует формально-логическое соотношение пересечения: бывает вред, который одновременно является уголовным психическим и моральным (это негативные эмоции), вместе с тем моральный вред может наноситься и юридическому лицу, а указанный психический вред заключается не только в моральном вреде. Уголовно насильственное и психическое воздействие, а также уголовно психический вред, будучи de facto деянием и причиненным им ущербом, de jure могут играть роль различных признаков состава преступления или характеризовать отдельные институты УК Украины.

Итак, подводя итог, еще раз отметим предметом психического насилия является сама психика в ее биологическом смысле. Объектом по мнению автора является тот общественный интерес, связанный с нормальным функционированием психики.

Основываясь на информации, исследованной, сделаем следующие промежуточные выводы: раскрытие термина «психическое насилие» через психику как объект посягательства не вполне корректно, поскольку игнорируются другие объекты, в том числе физиология; раскрытие содержания психического насилия через способы его реализации также имеет недостатки, потому непонятным остается: термин, который следует использовать законодателю - «психическое насилие» или «психологическое насилие», учитывая тот факт, что оба имеют отрицательные и положительные черты.

Кроме того, при таком определении часто игнорируется объект посягательства, который все же без внимания оставлять нельзя. Учитывая данные промежуточные выводы, отметим, что необходимо сделать новые шаги в формулировке термина, отражает исследуемое явление, раскрыть его признаки и содержание.

Одним из самых простых методов, заимствованных юриспруденцией в логики, является метод дихотомии, то есть деления пополам. В данном случае пополам следует разделить виды насилия. Учитывая то, что с некоторыми оговорками физическое насилие как явление признается всеми учеными в этой области и, кроме того, выделение более двух видов насилия практически не проводится, то отталкиваться следует именно от этого. Таким образом, насилие можно разделить на физическое и нефизическое, к которому можно отнести все остальные способы посягательства, не охваченные первым видом.

Ключевые слова: физическое насилие, нефизическое насилие, психическое насилие, психологическое насилие, признаки насилия